

והוא מכחישים — פטור מקרבן. ולדברי רבי מאיר חייב קרבן על פי העדים.

א. מבואר בתוס' שלפי חכמים, הודאת פיו מחייבתו קרבן אף כנגד העדים המכחישים. (וכן

פירש הריטב"א בדעת רש"י). ויש מפקפקים בזה (ע' בחדושי הר"ן. והרמב"ן צידד בזה — ע' ברשב"א ובהגהות הגרא"ז על הרמב"ן. וע' אבנ"ז חו"מ ר"ס קמא).

ולרבי מאיר — משמע בתוס' שלעולם כח העדים עדיף מפיו, ונאמנים כנגדו הן לענין חיוב הן לענין פטור. ואילו הרמב"ן צדד שלרבי מאיר פיו ועדים שוים, שניהם יכולים לחייב קרבן כאשר יש הכחשה ביניהם, ושניהם אין פוטרים אותו.

ב. לפי לשון אחת בסוגיא בכריתות, גם לחכמים אינו נאמן להכחיש את העדים, אלא יכול רק לתרץ דבריו לומר 'לא אכלתי שוגג אלא מזיד' [ומדובר בענין שבתחילה לא פירש דבריו אלא סתם 'לא אכלתי' ולא נבדקה כוונתו]. ולפי זה אף לחכמים גדול כח עדים מפיו, שלעולם הם נאמנים כנגד פיו הן לחייבו קרבן הן לפטרו. (תוס').

ע"ע פרטים נוספים בכריתות יא.

וכן לענין חיוב קרבן-אשם וחומש, בכופר ממון לחברו — מבואר בסוגיתנו שתלוי הדבר במחלוקת רבי מאיר וחכמים, האם עדים מחייבים אותו בחומש ואשם אף כנגד פיו, או דוקא פיו מחייבו [ואפילו עדים מכחישים. עריטב"א], אבל לא עדים בלי הודאתו.

ובמקום אחר משמע שנוקטים שבוזה אף רבי מאיר מודה שאין חיוב חומש ואשם בעדים אלא בהודאת פיו, וכנראה מחלוקת הסוגיות בדבר זה. (עפ"י תוס'. ויש מי שצדד שאין בדבר מחלוקת. ע' אבי עזרי — קמא, גזילה ז, ח).

להלכה אין אדם משלם חומש ולא אשם אלא על פי הודאת עצמו (עפ"י רמב"ם גזילה ז, ח. וע"ש אור שמח ואבי עזרי).

לענין חיוב שבועה בכפירת ממון — לדעת חכמים החולקים על רבי חייא, מצינו שגדולה הודאת פיו לחייב שבועה על שאר התביעה, לעומת העדאת עדים שאינה מחייבת שבועה על השאר. ולרבי חייא לא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים ובשניהם חייב שבועה, וכדלהלן.

ד פים ג — ד

ה. 'מנה לי בידך' והלה אומר 'אין לך בידי כלום' והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים זוז [ועל השאר אינם מעידים] — מה הדין?

רבי חייא למד חיוב שבועה דאורייתא על השאר, ב'קל וחומר' מהודאת פיו המחייבת שבועה על הכל כאשר הודה במקצת הטענה. ואף על פי שיש לפרוך מה לפיו שכן אינו בהכחשה ובהזמה, תאמר בעדים — יש להוכיח מעד אחד המחייב שבועה את שכנגדו, אעפ"י שישנו בהכחשה. [ואם תאמר מה לעד אחד שכן על מה שהוא מעיד הוא מחייב שבועה, וכיצד אתה לומד לחייב שבועה על השאר — הודאת פיו תוכיח, וחזר הדין].

מדובר באופן שאין שעבוד קרקעות על פי דברי העדים, שאם כן הלא אין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות. ואפילו הודה בקרקע וכפר בכלים אינו נשבע. (עפ"י רשב"א ור"ן. ויש סוברים שבמלוה על פה לעולם אין זו כפירת שעבוד קרקעות, וכדלקמן).

ואמרו שיש לפרוך ה'קל וחומר', מה לצד השווה שבהם שכן אינן בתורת הזמה (שאינן דין 'ועשיתם לו

כאשר זמם... אלא בעדים), תאמר בעדים. הלכך אין ללמוד עדים מהודאת פיו ומעד אחד, ואינו נשבע על השאר. ואילו רבי חייא אינו מקבל פירכא זו. דעת תנא דברייתא להלן (ה.) דלא כרבי חייא. (ומיעט מאשר יאמר כי הוא זה — פרט להעדאת עדים. ומשמע שגם לדעתו אין פירכא על הקל-וחומר). וכן סובר רבי יוחנן בירושלמי (וסובר שפירכא טובה היא. תור"פ ועוד).

א. הלכה כרבי חייא. (כן פסקו הגאונים, ר"ח, רי"ף, רמב"ם, תוס' (ה.), רא"ש, ר"ן וריטב"א. ועתוס' שבועות מו. ד"ה בטוענו).

ב. אם כבר החזיר מה שראו העדים — לדברי הכל אינו חייב שבועה (עתוס' שבועות מו. ד"ה בטוענו).

דף ד

ו. האם שבועת 'מודה במקצת' אמורה במקרים דלהלן?

א. 'מנה לי בידך' — אין לך בידי אלא חמשים זון, והילך'.

ב. שטר שכתוב בו חיוב 'סלעים' או 'דינרים' סתם. זה אומר חמשה וזה אומר שנים.

ג. כנ"ל, זה אומר חמש וזה אומר שלש.

ד. טענו כלים וקרקעות והודה לו בכלים או בקרקעות, או במקצתם.

א. לדברי רבי חייא, חיוב שבועת מודה במקצת ישנו אף ב'הילך'. ורב ששת פוטר [אלא נשבע 'שבועת היסת' מדרבנן ללא נקיטת חפץ, כדין כופר הכל, כדלהלן ה.].

א. מפרש"י מבואר שאפילו אינם מזומנים לפניו הוי 'הילך', כל שלא הוציא המעות מעולם ואומר לו הרי הם שלך בכל מקום שהם.

יש מפרשים בדעתו שאם הוציא המעות, אפילו אם מחזיר לו עתה מעות אחרות — אין זה 'הילך'. (הגהות אשר"י, מאו"ז. וכ"פ בבית יוסף). ויש חולקים ומפרשים שאם נותן לו עתה מעות, אפילו הוציא המעות הראשונות — הרי זה 'הילך' אף לפרש"י. (עפ"י הגהות הב"ח על הרא"ש). ויש מי שהוסיף שבזה מודה רבי חייא שפטור. לא נחלקו אלא כשאינם מזומנים לפניו ואומר לא הוצאתים והרי הם שלך בכל מקום שהם (עפ"י פני יהושע).

הר"ן הרשב"א והריטב"א חולקים על פרש"י וסוברים שכיון שמלוה להוצאה ניתנה, אין הפרש אם הוציאם אם לאו. אלא הדבר תלוי אם מזומנים לפניו מעות להחזירן אם לאו. ופקדון, אפילו הוא באגם, כל שהוא בעין — הרי זה 'הילך'.

ומדברי הרמב"ם (טוען ספ"ג) משמע שאפילו בפקדון אינו 'הילך' אם אינו לפנינו כעת.

ב. משמע בסוגיא שחוב המפורש בשטר הרי זה כ'הילך' ועדיף ממנו. ולדברי הרשב"א ועוד, הוא הדין במלוה על פה שקרקעותיו משועבדים מהתורה — הרי זה כ'הילך' (וראה להלן).

ג. נתן לו משכון על מה שהודה לו — לדעת ר"י מגאש אין זה 'הילך'. וכן דעת הרא"ה והריטב"א. ואילו בעל העיטור כתב שדינו כ'הילך' (ער"ן).

ד. רבנו חננאל הרי"ף הרמב"ם הרא"ש הרשב"א (לו.) והר"ן פסקו (עפ"י סתמי הסוגיות) 'הילך' פטור. וכן כתבו התוס' (כאן ובב"ב קכה:), אלא שציינו שבספר 'חפץ' משמע שחייב.

ב. שטר שכתוב בו פלוני לזה מפלוני 'סלעים' או 'דינרים' סתם. זה אומר חמש וזה אומר שתיים — מסקנת הגמרא שפטור משבועה לדברי הכל. ואפילו אם נוקטים 'הילך' חייב, כאן שונה שהרי השטר מסייע לו על הודאת השנים (שכן מורה משמעות סתימת לשון השטר. עפ"י רש"י). ועוד שאין נשבעים על כפירת או הודאת שעבוד קרקעות, והרי הקרקעות משועבדות למלוה הכתובה בשטר.

א. יש אומרים שפטור אף משבועת היסת מפני שהשטר מסייעו. והרמב"ן דחה דעה זו. (הרשב"א והר"ן הביאו שתי הדעות ולא הכריעו).

ב. טענו מנה, חמשים בשטר שהלווה עצמו חתום עליו וחמשים בעל פה, והלה מודה בחתימת עצמו וכופר בשאר — לדברי הרמב"ן חייב שבועה, שהרי אין כאן שעבוד קרקע ולא סיוע שטר ולא 'הילך'. וכן נקטו הר"ן והריטב"א (וע' גם בתוס' ב"ב קכת: ד"ה הלכתא). ואילו הרמב"ם (טוען ונטען ד,ד) כתב שאין מודה במקצת חייב שבועה עד שיוודה בדבר שאפשר לכפור בו [ודוקא לפי מה דקיי"ל כרב ששת ש'הילך' פטור, אבל לרבי חייא גם בזה חייב. כן פירש הר"ן שיטתו].

ג. שטר שכתוב בו 'סלעים' סתם, זה אומר חמש וזה אומר שלש — רבי שמעון בן אלעזר מחייב שבועה. ורבי עקיבא (וי"ג: רבי יעקב) פוטר, שהרי זה כמשיב אבדה, כי הלא היה יכול לומר שנים ולהיפטר. הלכה כרבי עקיבא מחברו, ופטור משבועה. (רי"ף רמב"ם (טוען ונטען ד,ה) רא"ש ועוד).

ד. אין נשבעים על הקרקעות, ובכלל זה הן כפירת שעבוד קרקעות הן הודאה על שעבוד קרקעות. הלכך טענו כלים וקרקעות והודה לו בכלים וכפר בקרקעות, או להפך — פטור משבועה, שאין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות, וכן אין הודאתן גורמת חיוב שבועה. (אם מ'כלל ופרט וכלל' אם ממייעוט הכתוב. ע' בב"ק קיז ובתוס'). וכן הדין אם הודה על מקצת מהקרקעות. אבל אם הודה על מקצת מהכלים — נשבע על שאר הכלים, ומגלגלים עליו שבועה אף על הקרקעות שכופר.

א. מבואר בתוס' (כאן ובב"ב קעה. ובשבועות לז:): שלדעת האומר 'שעבודא דאוריתא', אינו נשבע מדין תורה כל שיש לו קרקע, בין אם היא קיימת אצלו בין שנמכרה ללקוחות, שהרי זו כפירת שעבוד קרקעות (וכ"כ הרשב"א והר"ן). אי אתה מוצא שבועה מדאוריתא אלא כשאין לו קרקע כלל או שמחל לו השעבוד. ואולם לאחר שתקנו חכמים שמלוה על פה אינה גובה מלקוחות, הרי גם אם היתה לו קרקע שמכרה לאחרים — אין כאן שעבוד קרקעות ונשבע. ואולם אם יש לו קרקע בת חורין, הואיל והיא משועבדת — פטור. ובספר פני יהושע נטה לומר [ובאר בזה לשונות הפוסקים] שמלוה על פה אינה נחשבת כפירת שעבוד קרקעות, מאחר ויכול לכפור ואין תוקף לשעבוד הקרקע. ובדומה לזה באר הגר"ח הלוי (אישות טז) בדעת הרמב"ם, שאין נחשבת כפירת שעבוד קרקעות בתביעת חוב אלא באופן של 'הילך', ואין נחשב 'הילך' בהודאת חוב אלא במלוה בשטר, שההודאה בו נחשבת כפרעון ותשלומין, אבל במלוה על פה [אף אם שעבודא דאוריתא] או במעשה בית דין שגובה ממשועבדים, אין זה בכלל 'הילך' וממילא אין בו דין כפירת שעבוד קרקעות, מאחר ודינו לגבות גם מקרקע וגם ממטלטלין. ע"ש מלתא בטעמא. ובספר מנחת שלמה (ח"א סוס"י עז) נטה מדבריו.

ב. נראה שאף בשטר, אם בתחילת התביעה [לא בשעת ההלואה] מחל המלוה את זכותו לגבות ממשועבדים, ותובע רק כספים או מטלטלים, והלוה הודה לו בשנים גם מקרקע

— אין זה נחשב כמודה בקרקע וחייב שבועה, כיון שאינו תובע כלל שעבוד קרקע. ואולם אם תחילת התביעה היתה כרגיל, ורק לאחר שבית דין פסקו שפטור משום הודאה בקרקע, בא למחול מעתה על קרקע ולחייבו בשבועה — נראה שאינו יכול, שכבר קם דינא להיות נאמן ללא שבועה (עפ"י מנחת שלמה עז ד"ה הן).

ג. לפי תירוץ אחד ברשב"א, אפשר שלרבי עקיבא הדורש את המקראות בריבויים ומיעוטים ולא ב'כלל ופרט', לא נתמעטו קרקעות משבועת מודה במקצת.

ד. גם שבועת היסת אין נשבעים על הקרקעות ולא על שעבוד קרקעות (הגהות אשר"י, מא"ז).

ה. הרא"ש דקדק שבית דין מגלגלים שבועה על הקרקע [וכן בשאר גלגול שבועה] אפילו לא תבעו הבעל-דין שישבע. ואולם בשבועה דרבנן נחלקו אמוראים (בשבועות מט) האם מגלגלים ממילא או רק אם תובע. (וכ"כ הר"ן).

דף ה

ז. א. רועה שמסרו לו בהמות לרעות ותבעוהו הבעלים ואמר להד"ם, ואחר כך העידו עדים שאכל מהם שתים — מה דינו לענין שאר הבהמות?

ב. מי שחייב שבועה והוא חשוד עליה, מה דינו?

ג. האם הרועים כשרים לעדות ולשבועה?

ד. הכופר במלוה והכופר בפקדון והגזלן — האם כשרים לעדות ולשבועה?

ה. מי שחשוד על שנטל חפץ של חברו ושילם לו דמיו, האם הוא כשר לעדות ולשבועה?

א. התובע את הרועה שיחזיר לו בהמותיו שמסר לו, והלה כופר, ולבסוף באו עדים והעידו שאכל שתים — לדברי רבי חייא הרי זה מחוייב שבועה משום העדאת העדים על מקצת התביעה, והואיל ונחשד על השבועה שהרי גזלן הוא, הלכך שכנגדו נשבע ונוטל. כן הורה רבי זירא במעשה שבא לפניו. [אבל אם אין נוקטים כרבי חייא, הרי אינו מתחייב אלא שבועת היסת, כדין כופר הכל, הלכך כשהוא חשוד אין שכנגדו נשבע ונוטל — שלא עשו תקנה לתקנה].

ב. המחוייב שבועה והוא חשוד עליה — שכנגדו נשבע ונוטל. תקנת חכמים היא זו. ודוקא בשבועת התורה תקנו, אבל שבועה שהיא מתקנת חכמים, אין שכנגדו נשבע ונוטל, אלא פטור מכלום. יש אומרים שאם החשוד ידוע בפסולו לכל, כגון שהיה רועה שפסול לעדות, אין שכנגדו נשבע ונוטל, אף לא בחיוב שבועה דאורייתא, כי לא היה למפקיד למסור בהמתו לחשוד זה, שהרי ידע פסולו. וגם לא שבקת לו חיים, כי ייטפלו עליו בטענות שקר. (עפ"י תור"פ). והריטב"א נטה מדעה זו.

ג. אמר רב יהודה: סתם רועה פסול (לעדות), סתמו גזלן הוא שמרעה בהמותיו בשדות אחרים. והוא הדין (לשבועה). ואמרו, דוקא בבהמות שלו, אבל רועה בהמות אחרים אינו חשוד על הגזל — שאין אדם חוטא ולא לו.

א. הרועים כשרים לעדות אשה (תוס' ע"ז כו. עפ"י ר"ה כב.).

ב. רועה בהמה דקה בארץ ישראל, אפילו בשל אחרים אינו כשר, שהרי אסרו חכמים לגדל בהמה דקה בארץ ישראל (עפ"י תוס' ב"ק עט: ויש אומרים שבזמן הזה אין איסור בדבר, ואכ"מ).